

HISTORIA / HISTORY

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI EŁCKIEJ (CZEŚĆ 18)

Osiemnasta część cyklu pt. *Kościół i parafie diecezji ełckiej* przedstawia kolejnych pięć parafii z diecezji ełckiej, tj. pw. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Piszcu, pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piszcu, pw. Św. Stanisława Kostki w Pozezdrzu, pw. Św. Andrzeja Apostoła w Prawdziskach oraz pw. Św. Antoniego z Padwy w Prostkach. Ośrodki te znajdują się w czterech różnych dekanatach: Pisz – św. Huberta Olecko (dwie parafie z Piszca), Węgorzewo – św. Huberta Olecko (Pozezdrze), Ełk – Miłosierdzia Bożego (Prawdziska) i Ełk – MB fatimskiej (Prostki). Każdy z tych ośrodków ma ciekawą i bogatą historię, dysponuje też wieloma zabytkami oraz miejscami historycznymi. Najstarszym ośrodkiem katolickim jest tu parafia w Prawdziskach (początek XX w.), najmłodszymi zaś obie parafie w Piszcu (koniec XX w.).

Pisz (Św. Józefa Oblubieńca NMP)

Parafię pw. św. Józefa w Piszcu erygował bp Edmund Piszcz 1 lipca 1991 r. (dekret był wystawiony już 22 maja 1991 r.). Wydzielono ją z części parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Piszcu (w skład parafii weszła zachodnia część miasta Piszca, ograniczona ulicami należącymi do nowej parafii: Gdańską, Klementowskiego – tylko numery parzyste, Grunwaldzką i Olsztyńską oraz miejscowościami Maldanin, Snopki i Wąglik). Początkowo kult Boży sprawowany był w tymczasowej kaplicy, składającej się z dwóch pomieszczeń (pokoi), sąsiadujących z zakrystią, plebanią i mieszkaniami lokatorskimi. Urządzono ją w 1991 r., a poświęcono w 1992 r.

Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny zaczęto wznosić w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Zbudowano go z cegły. Jest on wydłużony, jednonawowy, z pięcioboczną dwukondygnacyjną absydą, otynkowany. Nawa główna i prezbiterium nakryte są dachem dwuspadowym, absyda pięciospadowym. Długość świątyni wynosi 34 m, szerokość 25 m, a wysokość 17 m. Na osi nawy głównej (w fasadzie) usytuowana jest wieża. Wieża nakryta iglicą, zwieńczona krzyżem.

Kościół ma wewnątrz o układzie jednonawowym. Na ścianie centralnej prezbiterium znajduje się krzyż z figurą Pana Jezusa, poniżej umieszczono metalowe tabernakulum w formie szafki dwudrzwiowej. Po stronie północnej kościoła widzimy także obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, zaś po jego stronie południowej umieszczono obraz Jezusa Miłosiernego. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny, wsparty na czterech kolumnach o przekroju kwadratu. Na ścianach bocznych rozmieszczone zostały stacje Drogi Krzyżowej, płaskorzeźby wykonane z masy plastycznej.

Na terenie parafii znajduje się kaplica w szpitalu rejonowym w Pisz (ul. Klementowskiego 8). Niegdyś kaplica mieściła się na drugim piętrze szpitala rejonowego w Pisz, przy oddziale laryngologicznym, było to pomieszczenie o powierzchni 20 m². Jej poświęcanie odbyło się 11 października 1986 r. Po pożarze zostało wyznaczone nowe miejsce kaplicy: w podpiwniczeniu na tym samym oddziale. Kaplica obecna to małe pomieszczenie, które nie ma typowego wystroju sakralnego.

Plebania oraz wikariat mieszczą się w nowo wybudowanym budynku, stojącym w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Jest to obiekt murowany, jednopiętrowy o powierzchni użytkowej ok. 400 m². Wcześniej mieszkania księży były w bloku mieszkalnym (ul. Dworcowa 13/25 i 13/26).

Parafia nie posiada własnego cmentarza, korzysta z cmentarza komunalnego w Pisz.

W 1997 r. i 2017 r. liczbę parafian podawano na ok. 4200 osób. W skład parafii wchodzi następujące ulice: Chopina, Dworcowa (od nr 4 – do końca), Fabryczna, Gdańska, Grunwaldzka, Klementowskiego (nr 4–16), Kominiarska, Mickiewicza, Moniuszki, Nowy Świat, Olsztyńska, Orzyska, Polna, Sienkiewicza, Wąglicka, Wileńska oraz miejscowości: Imionek, Maldanin, Snopki i Wąglik. Parafia należy do dekanatu św. Huberta w Pisz.

Pierwszym proboszczem był ks. Jan Karbowski (1991–2010), a następnie ks. Artur Gawrychowski (od 2010 r.). Oprócz niego pracuje tu jeden wikariusz. Z parafii pochodzą m.in. ks. Piotr Sulewski, ks. Wiesław Brzostek SDB, ks. dr Mirosław St. Wachowski, o. Damian Fedor OCD, s. Barbara Mazur SAC, s. Beata Brzostowska SAC, s. Dorota Śmiarowska SAC oraz s. Beata Rytel OCD.

J. Sikora, *Z wizytą w parafii św. Józefa Oblubieńca NMP w Pisz*, „Martyria” 2012, nr 12, s. 14, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 411–413; W. Guzewicz, R. Skawiński, *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Elk 2014, s. 52–56; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 183.

Pisz **(Najświętszego Serca Pana Jezusa)**

Parafię pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piszcu erygował bp Wojciech Ziemia 1 grudnia 1998 r. Jej obszar wydzielono z parafii pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej, czyli Miłosierdzia w Piszcu. W 2000 r. bp Edward Samsel pobłogosławił krzyż oraz plac pod budowę świątyni. 30 czerwca tegoż roku, w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, odbył się pierwszy odpust parafialny. W tymże samym roku wybudowano kaplicę, a pierwsze w niej rekolekcje przypadły na adwent 2000 r. Parafia należy do dekanatu św. Huberta w Piszcu.

Świątynia usytuowana jest na leśnej polanie przy wyjeździe z Piszca, przy drodze do Elku przez Białą Piską (ul. Trzcinowa 24). Zbudowana została z cegły sylikatowej na planie prostokąta (kaplica połączona jest z plebanią) o wymiarach: długość – 31 m, szerokość – 10 m i wysokość – 9,40 m. Jej powierzchnia użytkowa wynosi 281,1 m², a kubatura 987 m³. Autorem projektu świątyni wraz z przylegającą do niej częścią mieszkalną jest Antoni Cieloszczyk. Plac kościelny ogrodzono drewnianym płotem. Na placu od wschodniej strony umieszczona została na podstawie kamiennej metalowa dzwonnica, w której zawieszono trzy dzwony („Najświętsze Serce Pana Jezusa”, „Św. Urszula” i błagalny „Przywróć nam Raj utracony”). Obok niej znajduje się krzyż misyjny, postawiony w 2000 r. Dalej znajduje się tablica pamiątkowa ku czci polskich oficerów, ofiar mordu w Katyniu w roku 1940, oraz ofiar katastrofy lotniczej w Smoleńsku z 2010 r. Na placu przykościelnym (przed świątynią) postawiono w 2012 r. pomnik Jana Pawła II.

Elewacja południowa – symetryczna, trójosiowa. Na osiach bocznych umieszczono dwa wejścia do kościoła. Przed wejściem ganek, przykryty dachem trójspadowym. Powyżej na osi głównej widać prostokątne, zwieńczone lekkim łukiem okno, doświetlające chór i wnętrze kościoła. Szczyt elewacji potrójnie złamany, zwieńczony metalowym krzyżem.

Kościół jest jednonawowy, w prezbiterium znajduje się m.in. obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz tabernakulum. Na ścianach tęczyowych kościoła dwa wejścia: od strony wschodniej do zakrystii i od strony zachodniej do pomieszczenia gospodarczego. Nad pomieszczeniami zawieszono dwa obrazy: obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy po stronie wschodniej, a po zachodniej wizerunek św. Jana Pawła II.

Na terenie parafii w okresie wakacyjnym odprawia się Mszę św. także w Rybitwach, w jednej z sal ośrodka wypoczynkowego. Sprawowana jest o godz. 15.00 ze względu na przyjeżdżających tam licznych turystów.

Parafia nie ma własnego cmentarza. Korzysta z cmentarza komunalnego przy ul. Warszawskiej.

Plebania przylega do kościoła prostopadle od strony północnej. Zbudowano ją na planie prostokąta, przykryto dachem dwuspadowym z blachy ocynkowanej. Całość ma powierzchnię ok. 140 m².

W 2017 r. do parafii przynależało ok. 2600 katolików. Teren parafii wyznaczają ulice: Agrestowa, Akacyjowa, Batorego, Bociania, Brzozowa, Bukowa, Chabrowa, Dębowa, Długa, Gołębia, Grabowa, Jasna, Jastrzębia, Jaśminowa, Jaworowa, Jesionowa, Jeziorna, Jodłowa, Kajki, Kalinowa, Klonowa, Kowieńska, Krucza, Lisia, Łabędzia, Łąkowa, Mazurska, Miodowa, Misińskiego, Orla, Pionierów, Piwna, Pszeniczna, Różana, Rysia, Smocza, Sosnowa, Sowa, Suwalska, Szeroka, Świerkowa, Świętojańska, Targowa, Topolowa, Trzciniowa, Tuwima, Wilcza, Wiśniowa, Wojska Polskiego (numery nieparzyste), Wronia, Zatorowa, Zielna, Żurawia, Żytnia oraz miejscowości: Łupki Wieś, Łupki Kolonia i Rybitwy.

Początkowo funkcję administratora parafii pełnił ks. Zbigniew Bzdak, proboszcz parafii pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej, czyli Miłosierdzia w Pisz. W latach 2000–2010 proboszczem był ks. Dariusz Drężek, a po nim ks. Jan Makowski (2010–2021) i ks. Jan Adaszczyk (od 2021 r.). W pracy duszpasterskiej pomaga mu najczęściej jeden rezydent.

J. Sikora, *Z wizytą w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Pisz*, „Martyria” 2006, nr 1, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 417–419; W. Guzewicz, R. Skawiński, *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Elk 2014, s. 47–51; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 180.

Pozezdrze **(Św. Stanisława Kostki i Matki Bożej Częstochowskiej)**

Początki Pozezdrza sięgają pierwszej połowy XVI w. Sama wieś została założona na 100 włókach 21 czerwca 1543 r. Osiedleńcom przyznawano sześć lat wolnizny. W roku 1557 wieś była już całkiem zasiedlona. Mieszkali tu sołtys i 44 chłopów czynszowych, wszyscy albo prawie wszyscy Polacy. W 1710 r. ofiarą dżumy padło tu 309 osób, tj. większość mieszkańców. Pozezdrze było wsią królewską, tutejsi chłopci odrabiali pańszczyznę w majątku domeny państwowej przy zamku węgorzewskim. Pierwszą szkołę zorganizowano tu w 1737 r. W czasie I wojny światowej na terenie wioski trwały zaciekle walki pomiędzy armią niemiecką i rosyjską. Ofiary walk zostały pochowane na cmentarzu przy drodze z Giżycka do Pozezdrza. Pochowano tam 521 żołnierzy rosyjskich i 82 niemieckich.

W czasie II wojny światowej na obrzeżu wioski wybudowano wojenną kwaterę „Czarny Szaniec” o kryptonimie „Hochwald”. Była to połowa kwatera Heinricha Himmlera – szefa SS i policji. Kwaterę umiejscowiono za nasypem linii kolejowej Giżycko–Węgorzewo, co ułatwiało dowóz materiałów budowlanych, a także komunikację z kwaterą. Budowę prowadziła organizacja Todt. Ta sama, która budowała kwaterę Hitlera w Gierłozie. Budowlę ukończono wiosną 1941 r. Kwatera składa się z dziewięciu obiektów. Centrum zajmował schron Himmlera, który w całości zachował się do dziś. Schrony miały ściany i stropy o żelbetonowej konstrukcji dwumetrowej grubości i wymiary zewnętrzne 13,7 na 10,7 m.

20 listopada 1944 r. Himmler wraz z całym zespołem współpracowników opuścił teren kwatery, który następnie 24 stycznia 1945 r. saperzy niemieccy wysadzili w powietrze. Dziś teren kwatery, a zwłaszcza bunkier Himmlera, cieszy się zainteresowaniem turystów.

Na przestrzeni wieków Pozezdrze było miejscowością zamieszkaną przez ludność protestancką. Zbór ewangelicki założono tu dopiero w 1887 r. W skład jego terytorium weszły wsie: Harsz, Okowizna, Pieczarki i Pozezdrze. W 1890 r. zbór liczył 2630 wiernych, w tym 658 Polaków. Od pastora wymagano znajomości języka „mazurskiego”. Jeszcze w 1926 r. w wielkie święta odbywały się w tutejszym kościele nabożeństwa w języku polskim, podówczas jedyne w całym powiecie węgorzewskim.

Decyzję budowy kościoła w Pozezdrzu podjęto w 1848 r. Znacznie wcześniej myślano jednakże o jego założeniu, skoro od 1840 r. zbierano na ten cel ofiary, których suma w roku 1848 wynosiła 120 tys. marek. W 1889 r. rolników z Pozezdrza i okolic dotknęła klęska nieurodzaju. Wielu mieszkańcom groził głód. Pastor z Węgorzewa nakazał, aby w Pozezdrzu w końcu zabrano się do budowy kościoła i w ten sposób biedniejszym mieszkańcom dano możliwość zarobku i przetrwania zbliżającej się zimy. Budowę kościoła rozpoczęto w 1890 r. Poświęcił go rok później generalny superintendent Poetz. Kościoła z Pozezdrza nie ominęły kataklizmy. Przykładowo od 9 do 11 września 1914 r. w Pozezdrzu toczyły się zacięte walki między wojskami niemieckimi i rosyjskimi. Uszkodzono wówczas znacznie wieżę świątyni, dach i ściany. Dalsze zniszczenia nastąpiły 2 lutego 1915 r., kiedy walki rozgorzały tu na nowo. Kościół odbudowano dopiero w 1923 r.

Po II wojnie światowej, gdy osiedlili się tu katolicy, kościół został przekazany na kult katolicki (uczynił to starosta węgorzewski pismem z 18 lutego 1946 r.). Uroczystego poświęcenia kościoła dokonał ks. Nikodem Masłowski, proboszcz węgorzewski, w 1946 r. parafię kanonicznie utworzył bp Tomasz Wilczyński 1 kwietnia 1962 r. Odnowioną świątynię konsekrował bp Jerzy Mazur 11 stycznia 2004 r. Dziś parafia należy do dekanatu węgorzewskiego pw. św. Huberta.

Kościół pw. św. Stanisława Kostki i Matki Bożej Częstochowskiej został zbudowany z cegły, na podmurówce z ciosów granitowych. To kościół salowy, z prezbiterium i kruchtą zamkniętą trójbocznie, z prostokątną zakrystią dostawioną do prezbiterium. Przykryty dachem wielopołaciowym, zwieńczonym dwukondygnacyjną, drewnianą wieżą zamkniętą stożkowym hełmem. Na jednym z ciosów granitowych w podmurówce kościoła wyryta została data 1891 – rok wybudowania i poświęcenia kościoła.

Główne miejsce w kościele zajmuje prostokątne prezbiterium wydzielone łukiem tęczowym. Na łuku ściany tęczowej umieszczono malowidła w formie prostokąta nawiązujące do słów Modlitwy Pańskiej. Nad łukiem tęczowym widnieje napis w języku łacińskim *GLORIA TIBI TRINITAS*. W narożach ścian łuku tęczowego znajdują się dwa malowidła przedstawiające: od strony północnej – św. Maksymiliana Marię Kolbego, natomiast od strony południowej – patrona parafii św. Stanisława Kostkę. W centrum prezbiterium na osi znajduje się obraz patronki parafii Matki Bożej Częstochowskiej. Poniżej obrazu odlana płaskorzeźba, przedstawiająca Ostatnią Wieczerzę oraz tabernakulum.

Po bokach na wysokich postumentach umieszczone są dwie gipsowe figury kłęzących, adorujących aniołów, zwróconych w stronę tabernakulum.

Ołtarz posoborowy wykonany z marmuru w formie prostego stołu wspartego na jednej nodze, profilowany. W tym samym stylu co ołtarz – od strony północnej – znajduje się ambonka. Po przeciwległej stronie ustawiono drewnianą chrzcielnicę i paschał.

Wokół ścian bocznych i wejścia do kościoła zawieszono są drewniane balkony wsparte na ośmiu drewnianych filarach. Naprzeciw prezbiterium znajduje się chór muzyczny z prospektem organowym. Na chórze są czynne organy wielogłosowe z 1920 r. wykonane przez Oskara Walchera z Frankfurtu nad Odrą.

Wszystkie okna w kościele posiadają witraże. Na uwagę zasługują kolorowe witraże znajdujące się w prezbiterium. Witraż od strony północnej przedstawia Zmartwychwstanie Jezusa, a od strony południowej Narodziny Jezusa.

Cmentarz komunalny w Pozezdrzu położony jest na terenie pagórkowatym na północno-zachodnim skraju wioski. Powstał on jako cmentarz protestancki w połowie XIX w. Rozmieszczony na planie wieloboku o powierzchni ok. 3 ha. Najstarsze groby znajdują się wokół kaplicy (1866). Na południowym skraju cmentarza kwatery mogił z czasów I wojny światowej, otoczona ogrodzeniem. Na terenie cmentarza znajduje się kaplica ewangelicko-augsburska. Jest to budynek powstały na początku XX w., zbudowany na planie prostokąta, murowany z cegły, jednokondygnacyjny, otynkowany, przykryty dachem dwuspadowym. Obecnie kaplicą zarządzają ewangelicy z Giżycka. Po uprzedniej zgodzie i wniesieniu opłaty katolicy mogą wypożyczać kaplicę w czasie pogrzebów swoich bliskich.

Plebania usytuowana jest na północ od kościoła. Odległość, która dzieli ją od kościoła, to zaledwie kilkanaście metrów. Budynek zbudowany na planie prostokąta, murowany z czerwonej cegły, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nieotynkowany, przykryty dachem dwuspadowym oraz dachówką ceramiczną. Plebania została zbudowana w 1923 r. Całkowita jej powierzchnia wynosi ok. 300 m².

W 1997 r. do parafii należało ponad 2400 katolików, a w 2017 r. – ok. 1600. Obecnie zamieszkują oni miejscowości: Dziaduszyn, Harsz, Harsz Cegielnia, Okowizna, Pieczarki, Przerwanki, Pozezdrze, Pozezdrze Kolonia, Soldany Kolonia i Wyludy.

Po II wojnie światowej opiekę duszpasterską nad wiernymi sprawował ks. Nikodem Masłowski (dojeżdżał do parafii raz w miesiącu). W latach 1947–1987 proboszczem parafii był ks. Czesław Ejsmont, a po nim ks. Zdzisław Mazur (1987–1992), ks. Franciszek Stosik (1992–2012), ks. Krzysztof Karbowski (2012–2019) i ks. Grzegorz Stankiewicz (od 2019 r.). Z parafii pochodzą m.in. bp Piotr Kryk (apostolski egzarcha dla Ukraińców katolików obrządku bizantyjskiego w Niemczech i w Skandynawii) oraz ks. Radosław Kwarciański.

A. Wakar, B. Wilamowski, *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1968; Z. Mazur, *Z dziejów kościoła w Pozezdrzu*, „Martyria” 1991, nr 1, s. 5; Z. Mazur, *Z dziejów wsi i kościoła w Pozezdrzu*, „Martyria” 2008, nr 10, s. 10; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Pozezdrze*, „Martyria” 2013, nr 5, s. 7, 14; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 420–422;

Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r., [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 184; W. Guzewicz, *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Ełk 2017, s. 33–41.

Prawdziska (Św. Andrzeja Apostoła)

Pierwsza wzmianka o Prawdziskach pochodzi z 1505 r. W tymże roku wójt ełcki sprzedał Adamowi i Mikołajowi (Michałowi?) Belom 10 włók ziemi nad granicą litewską, „biorąc za włókę 3 dobre woły”. Przy wsi ziemiańskiej utworzono także wieś oraczowską. W przeszłości wieś nosiła także nazwy *Prawdziskien* i *Reiffenrode*. Mieszkańcami obu osad byli przeważnie Polacy. Podczas reformacji w Prawdziskach zaprowadzono luteranizm. W 1905 r. wybudowano tu kościół i erygowano parafię (wcześniej wierni kościoła ewangelickiego należeli do parafii w Kalinowie). Kościół ten został całkowicie zniszczony podczas II wojny światowej.

W XIX w. osiedliło się na tych terenach wielu katolików, nad którymi opiekę duszpasterską roztaczali kapłani z Ełku. Po 1856 r. odprawiali tu od czasu do czasu Mszę św. w domach prywatnych. W 1892 r. tutejsi katolicy zakupili ziemię i wystawili prowizoryczną kaplicę oraz mieszkanie dla księdza. Pierwszy kapłan osiadł tu 6 maja 1905 r. Po I wojnie światowej na miejscu kaplicy wzniesiono kościół ku czci św. Andrzeja Apostoła i św. Józefa. Poświęcił go w 1921 r. ks. Józef Klaperski. Parafię erygowano 3 września 1929 r. W następnych latach kościół podwyższono i wymalowano oraz postawiono chór i wieżę. Konsekracja świątyni odbyła się 26 października 1936 r., a dokonał jej bp Maksymilian Kaller. Po 1945 r. kościół w Prawdziskach stał się kościołem filialnym parafii w Kalinowie. W 1972 r. parafię reaktywowano. Dziś parafia wchodzi w skład dekanatu Ełk Miłosierdzia Bożego.

Kościół w stylu neogotyckim, z absydą od wschodu, wymurowano z cegły ceramicznej i pokryto dachem dwuspadowym z czerwonej dachówki ceramicznej. Od wschodniej strony do kościoła przylega wieża przykryta dachem dwuspadowym, zwieńczona krzyżem na cokoliku. Całkowita długość kościoła wynosi 18 m, szerokość 14 m.

Wnętrze świątyni o układzie jednonawowym. Prezbiterium od nawy oddziela ściana tęczowa. Ołtarz główny, wykonany z drewna dębowego, znajduje się w centralnej części kościoła. Jest on architektoniczny, trójosiowy, jednokondygnacyjny, ze zwieńczeniem. W polu głównym znajduje się miejsce na wystawienie ze zwieńczeniem tronu w kształcie wimpergi z czołgankami. W górnej części Duch Święty w formie gołębicę umieszczony w okręgu z promieni, otoczony pasem dekoracji z winnej latorośli. Na szczycie zwieńczenia znajdują się krzyże umieszczone na wysokich pinaklach. Po lewej stronie znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca scenę z Emaus, a po prawej – płaskorzeźba przedstawiająca spotkanie Chrystusa z kobietami: Magdaleną i Samarytanką. W ołtarzu głównym umieszczono tabernakulum w formie szafki jednodrzwiowej.

Ołtarz boczny św. Andrzeja Apostoła, usytuowany po stronie północnej kościoła, został wykonany z drewna dębowego. W centrum umieszczono prostokątny obraz Apostoła zwieńczony łukiem pełnym, ujęty ramą z łukiem oślim; powyżej krzyż. Po lewej stronie ołtarza znajduje się figura Matki Bożej. Po prawej stronie obrazu na wysokim cokoliku stoi św. Józef.

Ołtarz boczny, usytuowany po stronie południowej kościoła, stanowi mensa, w której znajduje się obraz z przedstawieniem Ostatniej Wieczerzy. Nad ołtarzem zawieszony na ścianie obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w złotej ramie.

Na terenie parafii znajduje się kaplica w Turowie. Wcześniej w budynku tym mieściła się świetlica wiejska, na kaplicę został on przekształcony w 1990 r. Kaplica postawiona została na planie prostokąta o wymiarach: 11 m długości i 5,5 m szerokości. Na głównej ścianie umieszczono drewniany krzyż z pasyjką. Pod krzyżem od wschodniej strony znajduje się obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej, obok obraz Jezusa Chrystusa w cierniowej koronie, a także obrazy Najświętszego Serca Jezusa oraz Słodkie Serce Maryi. W narożu stoi figura św. Antoniego. Po zachodniej stronie jest umieszczony duży drewniany różaniec, obok wisi obraz Matki Bożej Hodyszewskiej, a niżej obraz Jezusa Miłosiernego, w narożu na podwyższeniu stoi figura Matki Bożej. Na ścianie bocznej po zachodniej stronie wisi obraz Matki Boskiej Częstochowskiej.

Plebania przylega do kościoła od strony zachodniej. Jest ona zbudowana z cegły ceramicznej, ma wymiary 13 m na 9 m. Pochodzi z czasów budowy kościoła.

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Korzysta z cmentarza komunalnego oddalonego od kościoła o ok. 1 km. Jest on ogrodzony siatką, a jego powierzchnia sięga ok. 1,5 ha. Pochodzi z czasów zakładania parafii.

W 1997 r. do parafii należało ok. 500 katolików, w 2017 r. – 400. Zamieszkują oni siedem miejscowości: Ginie, Kile, Koleśniki, Prawdżiska, Stare Cimochy, Turowo i Zocie.

W latach 1905–1939 duszpasterzami parafii byli: ks. Konrad Majewski (1905–1919), ks. Wojciech Rogaczewski (1919–1926), ks. Joachim Ziemetzki (1926–1931), ks. Antoni Sikorski (1931–1935), ks. Aleksander Thamm (1935–1939) i ks. Leopold Schottkowski (1939). Po II wojnie światowej do 1972 r. opiekę duszpasterską nad parafią sprawowali księża z Kalinowa. Od 1972 r. parafia miała już swoich proboszczów. Byli nimi: ks. Stanisław Bąk (1972–1983), ks. Marian Szewczyk (1983–1989), ks. Józef Czajkowski (1989–2000), ks. Kazimierz Mikołajczyk (2000–2001), ks. Henryk Śmiarowski (2001–2005), ks. Edward Grabarek (2005–2013), ks. Janusz Haraburda (2013–2020), ks. Dariusz Łoboda (od 2020 r.). Z parafii pochodzi m.in. s. Dorota Kopiczko OSB.

J. Kopiciał, *Kalinowo. Monografia gminy*, Suwałki 1994; Ks. Wojciech Rogaczewski (1888–1944), opr. i red. Z. Alejun, Kętrzyn 2004, A. Gilewska, *Prawdżiska – dawniej i dziś*, „Martyria” 2005, nr 12, s. 12; J. Wojtkowski, *Parafia Prawdżiska 1945–2005 w świetle archiwaliów Kurii Warmińskiej i Archiwum Diecezji Elckiej*, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 60(2005), nr 79, s. 79–92; Ojciec Pustelnik, *Pustelnik w Kościele rzymskokatolickim*, Prawdżiska 2005; G. Białuński, *Historia Prawdżisk do XVIII wieku*, „Masovia” 9(2006), s. 3–92; W. Guzewicz, *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 127–131; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 423–425; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 185.

Prostki (Św. Antoniego z Padwy)

Nazwa Prostki (do 1945 r. Prostken) prawdopodobnie pochodzi od położenia w miejscu, gdzie rzeka Ełk płynie „prosto” do granicy w kierunku wschodnim. Sama miejscowość, założona w 1471 r., należała początkowo do tzw. wsi wolnych, tj. nie musiała płacić Zakonowi Krzyżackiemu podatków. Przez prawie 400 lat nie liczyła więcej aniżeli 200 mieszkańców. Dopiero wybudowanie w 1871 r. linii kolejowej łączącej Królewiec z Białymstokiem spowodowało rozwój miejscowości zarówno pod względem demograficznym, jak i gospodarczym.

W 1545 r. doszło tu do historycznego spotkania króla Zygmunta Starego i księcia Albrechta w sprawie granicy pomiędzy Wielkim Księstwem Litewskim a Zakonem Krzyżackim. W wyniku tych pertraktacji granicę między Prusami a Litwą i Prusami a Mazowszem wytyczono przy Kamiennym Brodzie na rzece Ełk. Pamiątką tego wydarzenia jest słup graniczny, wzniesiony 10 września 1545 r. Znalazły się na nim godła Prus i Litwy oraz metalowa tablica z napisem w języku łacińskim.

W okresie „potopu” szwedzkiego, w 1656 r., miała tu miejsce słynna bitwa Polaków ze Szwedami. Zwyciężyły w niej wojska polsko-litewsko-tatarskie. Straty, jakie poniosła strona szwedzka, sięgały ok. 7 tys. ludzi, natomiast po stronie sprzymierzonej zginęło zaledwie kilkuset żołnierzy. Wojskami polsko-litewsko-tatarskimi dowodził hetman Wincenty Gosiewski.

W czasie reformacji zaprowadzono na omawianych terenach luteranizm, który utrzymywał się do końca II wojny światowej. Do 1910 r. siedziba zboru protestanckiego znajdowała się w Ostrykole, po czym przeniesiono ją do Prostek. Ludność wyznania rzymskokatolickiego stanowiła w tym czasie nieliczną grupę. Dla niej to w 1927 r. ks. Karl Fox, proboszcz ełcki, zakupił budynek dworski urzędu kontroli granicznej, a następnie przerobił go na kaplicę, którą 25 marca 1928 r. poświęcono ku czci św. Józefa. Podczas II wojny światowej została ona doszczętnie zniszczona. Pozostały po niej tylko fundamenty.

Wraz z zakończeniem działań wojennych na tereny te zaczęła napływać ludność polska wyznania rzymskokatolickiego. Kaplica protestancka była za mała, by pomieścić wszystkich wiernych, w związku z tym na cele kultu religijnego przeznaczono budynek gospodarczy o długości 35 m i szerokości 12 m. Po wykonaniu niezbędnych prac adaptacyjnych 8 sierpnia 1953 r. ks. Wojciech Zink poświęcił ten obiekt i przekazał go wiernym do użytku. Świątynia ta mogła pomieścić ok. 1500 osób. W jej prezbiterium znajdował się ołtarz główny poświęcony św. Antoniemu z Padwy. Po bokach ołtarza stały dwie figury gipsowe św. Piotra i Pawła. W ołtarzu umocowano tabernakulum i zawieszono wieczną lampkę, a także obraz św. Antoniego z Padwy, który zakupiono w 1958 r. Kościół posiadał dwie nawy boczne: Miłosierdzia Bożego i Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Świątynia ta służyła parafianom do grudnia 1996 r., po czym została rozebrana. Kanonicznie parafia została utworzona 28 marca 1962 r. przez bpa Tomasza Wilczyńskiego. Dziś wchodzi w skład dekanatu katedralnego pw. Matki Bożej Fatimskiej.

Obecną świątynię zaprojektował mgr inż. A. Makarewicz z Białegostoku. Prace budowlane rozpoczęto pod koniec 1987 r. 16 czerwca 1991 r. bp Edmund Piszcz wmurował kamień węgielny pod budujący się obiekt, a osiem lat później (14 kwietnia 1999 r.) kościół poświęcił bp Wojciech Ziemba. Utrzymany w stylu współczesnym obiekt jest kościołem orientowanym, zbudowanym z czerwonej cegły i kamienia polnego w partiach okien w przyziemiu, trójnawowym na planie prostokąta, z dwiema kaplicami na planie kwadratu dobudowanymi od strony północno- i południowo-zachodniej, dwoma pomieszczeniami na planie kwadratu od strony północno- i południowo-wschodniej oraz z wieżą od strony zachodniej. Nawy nakryte zostały dachem dwuspadowym, kaplice także dachem dwuspadowym, a zakryście dachem jednospadowym. Całkowita długość kościoła wynosi 45 m, szerokość 18 m, wysokość do 15 m, wysokość wieży ok. 39,5 m. Powierzchnia użytkowa sięga 810 m².

W centralnej części świątyni, na ścianie prezbiterialnej, we wnęce, w wyodrębnionym, prostokątnym pasie z czerwonej cegły, znajduje się krzyż z rzeźbą Chrystusa. Poniżej ołtarz drewniany, w którego centrum umieszczono obraz św. Antoniego z Padwy, a po bokach figury: Najświętszej Maryi Panny Matki Bożej i św. Józefa, Oblubieńca NMP. Ołtarz wieńczy symbol Ducha Św. – Gołębicą, poniżej zaś obrazu św. Antoniego znajduje się tabernakulum w kształcie tryptyku. Nastawa ołtarzowa została wykonana w latach 2016–2017. Z kolei ołtarz soborowy został zbudowany z granitu, podobnie jak ambonka i chrzcielnica. W kościele znajdują się dwa ołtarze boczne: św. Antoniego z Padwy i Matki Bożej Nieustającej Pomocy, a także jedna kaplica z obrazem Jezusa Miłosiernego i tabernakulum w jej centrum.

Na terenie parafii znajduje się kościół filialny w Ostrykole, który przed 1945 r. należał do wspólnoty ewangelickiej, a do 1920 r. był nawet kościołem głównym. Został on wzniesiony w 1667 r. Jest to świątynia drewniana, trzynawowa, z nawą główną dość szeroką i dwiema wąskimi bocznymi, utworzonymi przez filary podtrzymujące balkony. W prezbiterium znajduje się ołtarz barokowy z 1683 r. W jego nastawie umieszczono krzyż z figurą ukrzyżowanego Chrystusa. Krzyż stanowi szkielet tego ołtarza. W łuku tęczowym również jest duży drewniany krzyż z figurą ukrzyżowanego Chrystusa z 1839 r. Przy ołtarzu znajdują się dwie figury aniołów: stojącego (XIX w.) i w locie (XVII w.), a po ich bokach dwa mosiężne świeczniki z XVII w. Charakterystyczne są też kręcone kolumnienki w ołtarzu, posiadające kapitele korynckie. Szczególnie cenne są empory wbudowane w tym kościele po obu stronach nawy. Całe prezbiterium oddzielone jest od reszty kościoła drewnianymi balustradami. W nawie głównej świątyni stoją ławki poewangelickie bez klęczników oraz ambona w stylu barokowym, która jest cennym zabytkiem sztuki sakralnej. W nawach bocznych znajdują się ołtarze poświęcone Matce Bożej i Sercu Pana Jezusa. Podłogę świątyni stanowi mozaika z czerwonej cegły. Nad drzwiami wejściowymi umieszczono chór, na którym stoją dziesięciogłosowe organy z 1799 r. Na chórze znajduje się również zabytkowe poroże jelenia oraz epitafium pastora Sebastiana Fedorowicza (1604–1679). W kościele godna uwagi jest także tablica z 1700 r., którą ufundował ojcu,

pastorowi Hermanowi Schwage, jego syn Augustyn, na pamiątkę zapoczątkowania przez niego wiary ewangelickiej na tym terenie.

Oprócz kościoła parafialnego w Prostkach i kościoła filialnego w Ostrykole na terenie parafii znajduje się jeszcze kaplica dojazdowa w Sokółkach (odległa od Prostek o 5,5 km). Utworzono ją w 1989 r. w pomieszczeniach po dawnym dworku. Część ta jest wydzierżawiona od Urzędu Gminy. Obiekt poświęcono w 1997 r. Wymiary kaplicy są następujące: długość 12 m, szerokość 10 m, wysokość 4 m. W ołtarzu głównym znajduje się tabernakulum, duży drewniany krzyż oraz dwie figury: św. Piotra i św. Pawła.

Plebanię stanowi parterowy budynek murowany, pokryty blachą ocynkowaną, z podpiwniczeniem i zagospodarowanym poddaszem, oddany do użytku w 1999 r., a pobłogosławiony w 2000 r. Obiekt ma następujące wymiary: 27 m długości i 15 m szerokości.

Cmentarz grzebalny o powierzchni ok. 2 ha znajduje się przy drodze do Ostrykołu, ok. 1 km od kościoła parafialnego w Prostkach, obok cmentarza ewangelickiego. Został on poświęcony w 1952 r., w 1956 r. ogrodzony, najpierw słupkami cementowymi i drutem kolczastym, a na początku lat siedemdziesiątych siatką. Utrzymuje go Urząd Gminy w Prostkach.

W 1997 r. do parafii należało ok. 4000 katolików, a w 2017 r. – 3500. Obecnie w skład parafii wchodzi kilkanaście miejscowości: Dąbrowskie, Długochorzele, Glinki, Gorczyce, Kobylin, Kobylinek, Krupin, Lipińskie, Miłusze, Ostryków, Popowo, Prostki, Sokółki.

Początkowo po zakończeniu II wojny światowej posługę religijną w parafii pełnili księża diecezjalni z Grajewa i Kanonicy Regularni Laterańscy z Ełku. Pierwszym stałym duszpasterzem w Prostkach był ks. Edmund Jankianiec, który pracował tu w latach 1946–1947, mieszkając w Ostrykole. Po nim funkcję proboszcza parafii pełnili kolejno: ks. Kazimierz Mackiewicz (1947–1953), ks. Alojzy Wieczorek (1953–1979), o. Piotr Koszykowski OFM Cap (czasowo, 1 IX – 15 XI 1948), ks. Wiesław Bednaruk (1979–1980, p.o.), ks. Paweł Gwóźdź (1980–1982), ks. Stanisław Gadomski (1982–1987), ks. Jerzy Szymerowski (1987–1995), ks. Edward Sadkowski (1995–2010), ks. dr Waldemar Brodziak (2010–2014), ks. Jacek Zatorski (2014–2015), ks. dr Henryk Śmiarowski (2015–2018), ks. Piotr Sulewski (2018–2024), ks. Marcin Oleksy (od 2024 r.). W pracy duszpasterskiej proboszczowi pomaga zwykle jeden wikariusz. Z parafii pochodzą m.in. ks. Sławomir Kamiński SVD, ks. Henryk Piątkowski, ks. Jerzy Piątkowski, o. Mariusz Piwowarczyk OMI, ks. Marek Gryn SDB, ks. Adam Konopko, ks. Wojciech Kondratowicz, ks. Łukasz Kalinowski, ks. Jakub Kozikowski, s. Jadwiga Fidler USJK, s. Barbara Szczepańska CSFN, s. Anna Potocka CSFN, s. Elżbieta Potocka CSFN.

J. Małek, *Słup graniczny w Prostkach z roku 1545 r. symbolem współżycia sąsiadów po jego obu stronach*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojechowe Ełk, 20–22 kwietnia 1994 r.*, pod red. K. Brzostka i in. Ełk 1996, s. 101–108; M. Gajewska, *Organizacja i duszpasterstwo Kościoła katolickiego w Ełku w latach 1945–1992*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; I. Marchel, *Duszpasterstwo w parafii pw. św. Antoniego Padewskiego w Prostkach w latach 1945–1995*, Olsztyn 2001 [mps BUWM]; W. Guzewicz, *Kościół i parafie ziemi ełckiej*,

Elk 2008, s. 133–140; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 426–428; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Prostki*, „Martyria” 2013, nr 3, s. 12, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 186; Ł. Kowalewski, *Parafia pw. św. Antoniego w Prostkach w latach 1992–2020. Monografia jednostki*, Olsztyn 2023 [mps BUWM].

BIBLIOGRAFIA

- Białuński G., *Historia Prawdzisk do XVIII wieku*, „Masovia” 9(2006), s. 3–92.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji elckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992–2017*, Elk 2018.
- Guzewicz W., *Kościół i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008.
- Guzewicz W., *Pisz*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 15, Lublin 2011, kol. 729.
- Guzewicz W., „*Powiedz ludziom, niech więcej nie płaczą...*”. *Słownik biograficzny zmarłych księży diecezji elckiej (1992–2017)*, Elk 2017.
- Guzewicz W., *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Elk 2017.
- Guzewicz W., *Zabytki sakralne Krainy EGO*, Wydawnictwo Wojciech Guzewicz, [Rożyńsk Wielki 2015].
- Guzewicz W., *Zmiany administracyjne w diecezji elckiej w latach 1992–2017. Stanowiska wikariuszy*, „Studia Elckie” 19(2017), nr 2, s. 229–245.
- Guzewicz W., Skawiński R., *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Elk 2014.
- Kopciał J., *Kalinowo. Monografia gminy*, Suwałki 1994.
- Kopiczko T., Sieńkowski M., *Czasopismo naukowe diecezji elckiej „Studia Elckie” w dwudziestoletniej służbie nauce i Kościołowi 1999–2018*, „Studia Elckie” 2019, nr 1, s. 47–64.
- Ks. Wojciech Rogaczewski (1888–1944), opr. i red. Z. Alejun, Kętrzyn 2004.
- Ojciec Pustelnik, *Pustelnik w Kościele rzymskokatolickim*, Prawdziska 2005.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017.
- Wojtkowski J., *Parafia Prawdziska 1945–2005 w świetle archiwaliów Kurii Warmińskiej i Archiwum Diecezji Elckiej*, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 60(2005), nr 79, s. 79–92.

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF ELK (PART 18)

SUMMARY

The article presents the church centers in Pisz (Saint Joseph, Spouse of the Blessed Virgin Mary and Sacred Heart of Jesus), Pozezdrze (Saint Stanisław Kostka), Prawdziska (Saint Andrew the Apostle) and Prostki (Saint Anthony of Padua).

KEYWORDS: Pisz, Pozezdrze, Prawdziska, Prostki, Diocese of Elk, Catholic Church